

Vzťah Cirkvi a štátu v dejinách. Od prenasledovania po symbiózu

Vojtech Bucko

8. mája 2021 ✚ Cirkev

Korunovácia cisára Karola V. pápežom Klementom VII.

zdroj: wikimedia commons

Zákon príčinnosti uplatňuje svoju kráľovskú moc všade. Platí v živote jednotlivca, rodiny, štátov, národov, platí v celom svete, ani jediný dejinný úkaz nepovstáva naraz, nečakane, ale vždy sa dlho pripravuje, formuje, až dostáva svoju pevnú podobu. Preto, ak chceme porozumieť niektorému dejinnému zjavu, musíme svoj zrak obrátiť späť na to, čo tento zjav pripravovalo, čo bolo jeho životodarnou pôdou. Len takto možno správne hodnotiť a chápať jednotlivé úkazy, zaznačené na stránkach ľudských dejín.

Problém pomeru Cirkvi a štátu je stále aktuálnou otázkou a aj ňou zostane. Aj u nás sa tento problém stáva veľmi aktuálnym a preto nebude škodiť pozrieť sa do minulosti a z nej čerpať poučenie pre prítomnosť, lebo zostáva stále pravdivou veta: „*História – magistra vitae*.“

O pomere medzi Cirkvou a štátom neexistuje síce článok viery, ale máme predsa celý rad pápežských prejavov aj z doby najnovšej, ktoré poukazujú na zásady, ktoré by sa mali uplatniť pri riešení správneho pomeru Cirkvi a štátu (Prvá encyklika pápeža Pia XII. *Summi pontificatus* z roku 1939). Moc Cirkvi i štátu pochádza podľa katolíckej náuky od Boha. Moc štátu je zriadená od Boha ako pôvodcu prirodzeného poriadku, moc Cirkvi je od Boha ustanovená ako pôvodcu nadprirodzeného poriadku. Funkcia, ktorú konajú Cirkev a štát, má rozličnú podstatu, oba útvary majú svoj rôzny cieľ, rôzne prostriedky a tak aj rôzne výsledky svojej činnosti. V poslednom čase o správnom pomere Cirkvi a štátu prehovoril veľký pápež Lev XIII. v encyklikách *Diuturnum illud* z 29. júna 1881 a *Immortale Dei* z 1. novembra 1885.

V poslednej pápež Lev XIII. píše: „*Tak teda Boh starostlivosť o pokolenie ľudské rozdelil medzi dve mocnosti, to jest medzi cirkevnú a svetskú, ustanoviac jednu nad vecami božskými, druhú nad ľudskými. Každá z nich je vo svojom obore suverénna. Každá má určité medze, v ktorých sa má udržiavať a to medze, ktoré jej prirodzenosť a vlastný predmet vymeral.*“ A o niečo ďalej píše:

„Preto je nevyhnutne potrebné, aby medzi oboma mocnosťami existoval usporiadaný zväzok, ktorý sa nie bez dôvodu prirovnáva spojeniu tela a duše u človeka. Aký však a aký veľký má byť tento zväzok, o tom nemožno súdiť ináč, než ako sme povedali, s ohľadom na prirodzenosť oboch a so zreteľom na vznešenosť a prednosť hodnôt. Jedna totiž má predovšetkým a hlavne účel starať sa o blaho dočasné, pominuteľné, druhá zase pripravovať dobro nebeské a večné.“

Presahovanie na cudzie pole kompetencie škodí obidvom, ale najviac tým osobám, o ktorých sa obidve spoločnosti majú starať – ľuďom. Spor štátnej moci s cirkevnou je asi tiež jednou z najhlbších príčin vzniku reformácie, hlavne však jej ľahkého a rýchleho šírenia. Obráťme preto svoju pozornosť na historický vývin pomeru medzi Cirkvou a štátom.

Pohanské kulty, aj židovstvo vo svojej pravlasti, tvorili so štátnym zriadením nerozdielny celok. Naproti tomu katolícka Cirkev vždy hľadela na to, aby sa nedostala do závislosti na štáte, a nebola tak zbavená svojej pôvodnej organizácie a pôsobnosti. Pri tom sa ale Cirkev vždy usilovala vytvoriť priateľský pomer k štátnej moci.

V pohanskej Rímskej ríši, akonáhle zmizla mylná mienka, že kresťanstvo je židovskou sektou, štát zaujal k Cirkvi stanovisko príkro odmietavé, nepriateľské. Kresťanské náboženstvo, zavrhujuce kult cisárov, bolo vyhlásené za *religio prohibita*, za zakázané náboženstvo, kresťanské obce boli pokladané za *collegia illicita*, nedovolené spolky, a keďže podľa toho boli kresťania považovaní za spiklencov proti štátu, uplatňovaný bol proti nim a na nich prísny zákon *lex Iulia maiestatis*, stanovujúci cisárovi božskú úctu.

4. storočie znamená priaznivý obrat pre kresťanstvo v Rímskej ríši. Za cisára Konštantína Veľkého (312 – 337) sa kresťanstvo stalo náboženstvom dovoľeným, ba od roku 380 štátnym, pohanstvo nariadením Theodosia Veľkého (379 – 395) z roku 392 náboženstvom zakázaným.

Medzi oboma vrchnosťami sa vyvinul postupne priateľský pomer. Z počiatku došlo ešte k reakcii, pohanstvo sa pokúsilo, najmä za cisára Juliána Apostatu (361 – 363), odstrániť kresťanské náboženstvo, ale bol to bezvýsledný pokus v agónii sa nachádzajúceho pohanstva. Kresťanské náboženstvo si zachovalo už trvalé privilegované postavenie. Ba čím ďalej, tým viac rástla autorita rímskeho pápeža, najvyššej viditeľnej hlavy Cirkvi, a bola to nielen jeho cirkevná právomoc uznávaná, ale rástol aj jeho vplyv moci svetskej, hlavne od doby, čo veľkí pápeži zachránili Rím a Taliansko od spustošenia barbarskými národmi.

Čím viac sa rozpadala Rímska ríša, čím viac strácali jej cisári svoju moc a silu, tým viac vystupovala do popredia moc pápežova, aj ako svetského vladára. Zánikom Západorímskej ríše vplyv pápežstva na Taliansko a západnú Európu vzrástol ešte viac. Nové možnosti sa utvorili pre pôsobenie Cirkvi od prvých počiatkov stredoveku, ktorý počítame práve od tejto udalosti zániknutia Rímskeho impéria.

V Rímskej ríši rýchle a dokonalé preniknutie kresťanského ducha hatila tá okolnosť, že Rimania boli národom vysokej kultúrnej vyspelosti, ktorý sa nerád a neľahko lúčil s vžitými dávnymi predstavami a pohanskými zvykmi. Keď sa však na rozvalinách Rímskeho impéria začali tvoriť nové štáty Frankov, Gótov, Lombardov a Slovanov, otvorilo sa Cirkvi nové a mnohosľubné pole pôsobnosti. Cirkev sa stala v pravom slova zmysle učiteľkou a vychovateľkou týchto národov, a to nielen vo viere, ale aj v kultúre v najširšom význame. Sami nepriatelia katolíckej Cirkvi musia uznať tento jej blahodarný vplyv na stredovekého človeka po každej stránke. T. G. Masaryk píše o stredovekej Cirkvi: „Vplyv stredovekej Cirkvi na ľudstvo bol veľmi prospešný. Mysle boli na dlhú dobu dokonale uspokojené, ľudia sa cítili šťastnými, lebo

náboženstvo oduševňovalo všetky životné pomery, privyklo masy duchovnému vedeniu a poskytovalo vo svojom zvláštnom svetovom náhľade pevnú oporu pre všetky príhody a nehody stredovekého života. Lebo treba zvlášť podotknúť, že vtedajší život vzhľadom k pokrokom bol v každom ohľade veľmi ťažký. Ale i pri tom sa katolicizmu podarilo natoľko pretvoriť mravy a celý životný názor, že zhubná samovražda vôbec nemohla vzniknúť.“

Jednotný svetový stredoveký názor poskytoval pokoj a spokojnosť. Na inom mieste pričíta ten istý muž Cirkvi zásluhu, že *„zachránila kus antickej kultúry; mala po tisíc rokov monopol na školy a vzdelanie, mala vyhradenú celú humanitnú službu, nemocnice a starostlivosť o chudobných; udržiavala medzi národmi a potentátmi jednotu sveta; svojimi misiami konala svetovú civilizačnú činnosť. V tom všetkom bol ohromný organizačný, medzinárodný, univerzálny program.“* Alebo inde: *„Ten stredoveký katolicizmus so svojou univerzálnosťou a medzinárodnosťou bol dobrý a nutný; zachránil v prílive barbarov grécku a rímsku civilizáciu a dal základ celej tej európskej vzdelanosti, od základov medzinárodnej, nadnárodnej, svetovej.“*

Univ. prot. Hobza charakterizuje vplyv Cirkvi na stredoveký svet takto: *„Cirkev stála na vrchole svojej moci. Jej právo dosiahlo prednosť pred svetským právom, jej snahy sa stali snahami štátov, ako ukazujú križiacke vojny, podnikané na pokyn pápežov. Svetový cirkevný náhľad prenikal celý verejný život. Cirkev sa venuje v tejto dobe všetkým praktickým otázkam. Cirkev upravuje svojimi zákonmi vonkajšie pomery občanov, súdi, spravuje obrovský majetok, vyberá dane na základe vlastného finančného systému, Cirkvi náleží starostlivosť o vedu a umenie, ako aj starostlivosť o potreby sociálno-politické a humanitné.“* Stredovek bol dobou, keď pomer Cirkvi a štátu našiel svoje – pomerom primerané šťastlivé a prirodzené vyjadrenie.

V tejto dobe Cirkev a štát nestoja oproti sebe, ale skôr tvoria jednu kresťanskú spoločnosť pod vrchným vedením hlavy kresťanstva. Zdá sa, akoby bol štát absorbovaný Cirkvou. Kráľ sa cíti duchovným synom pápežovým. Pápeži sa usilovali o vytvorenie veľkej spoločnosti kresťanských národov, spájaných Kristovým krížom.

Náboženská myšlienka sa stala hybnou silou súkromného i verejného, sociálneho a politického života všetkých kresťanských národov a ich jednotlivých vrstiev. Ideálom všetkých bolo uskutočňovať myšlienku Božieho kráľovstva na zemi. K Bohu sa obracal zrak všetkých. Boh bol cieľom a spolu i mierou všetkého ich podnikania. Panovníci rozkazovali v mene Božom, ktorému mali vydávať odpočet zo svojho vladárstva. Na znamenie, že panovníci majú svoju moc od Boha, rímsky panovník bol pomazaný sv. olejom a korunovaný od zástupcu Kristovho na zemi, od rímskeho pápeža, kým ostatní panovníci podobným obradom boli slávnostne uvádzaní do svojej hodnosti od naj poprednejších biskupov svojich krajín.

Tento pomer duchovnej a svetskej moci, ktorý bol práve korunovaním panovníkov tak symbolicky vyjadrený, usilovali sa cirkevní muži už od najstaršej doby zdôvodniť aj teologicky. Odvodzovali to od samého Krista, ktorý bol Kráľ a Kňaz zároveň. Na neho bola späť vzťahovaná všetka kráľovská moc svetských vladárov, ako aj kňazská moc duchovných hodnostárov, ale tak, že obidve moci sa od seba rozlišovali. Každá moc mala byť nezávislá. Ale aj pri tom chceli vyjadriť ich vnútorný vzťah. Smerodajným sa stalo stanovisko pápeža Gelázia I. (492 – 496) v liste východorímskemu cisárovi Anastasiovi I. (491 – 518), v ktorom píše, že kňazská moc v pomere ku svetskej moci je vyššia, lebo je určená pre ciele nadprirodzené a že kňazi budú

preto skladať Bohu odpočet aj za kráľov, či ich pridržovali k plneniu božských zákonov. Karol Veľký, sediaci medzi žiakmi pri Alkuinových nohách, je asi najvýstižnejším obrazom stredovekej spoločnosti.

Panovníci zbadali skoro, že cirkevná vrchnosť je im dobrým pomocníkom v správe krajiny, a preto sa usilovali, najmä neskôršie, aby biskupský úrad zastávali muži súci aj na svetské úlohy. Čím viac upadala náboženská horlivosť panovníkov, tým častejšie sa stávalo, že biskupi sa stávali síce dobrými úradníkmi na panovníckom dvore, ale v tej miere boli menej vhodnými pastiermi duší. Panovník obdarovával Cirkev veľkými majetkami, staval kostoly a cirkevné budovy; na poli štátneho zákonodarstva prevzal cirkevné právo do štátneho zákonníka a tak trestal tých, ktorí nedodržiavali cirkevné predpisy; ale tak sa stalo potom, že svetský panovník chcel sa pomaly cítiť aj pánom Cirkvi a všetkých jej záležitostí vo svojej krajine.

Za najideálnejší pomer medzi Cirkvou a štátom, medzi oltárom a trónom sa považuje pomer za pontifikátu pápeža Inocenta III. (1198 – 1216), kedy vedúca myšlienka stredoveku o jednej veľkej kresťanskej rodine bola azda najviac uskutočnená.

Cirkev nikdy neupierala štátu jeho zvrchovanosť na poli jeho vlastnej pôsobnosti, ale podľa stredovekého všeobecného presvedčenia pokladala seba a svoju moc za takú, ktorá stojí nad mocou svetskou, a vzájomný pomer radi označovali podobenstvom, že Cirkev a štát sú asi v takom pomere, ako má duša významnejšiu funkciu nad telom, duch nad hmotou. Pápež a panovník boli postavení k sebe v pomere otca a syna.

Korunovaním panovník nebol ukrátený vo svojej moci, naopak, korunovanie dodávalo panovníkovej osobe v očiach poddaných viac autority. Pri korunovaní sa panovník prisahou zaväzoval, že bude ochrancom kresťanstva. Prvý raz položil cisársku korunu pápež Lev III. (795 – 816) na hlavu Karola Veľkého (768 – 814) na Vianoce roku 800 a o tejto udalosti vieme, že sa odohrávala v tomto znamení: pápež dáva panovníkovej moci vyššieho lesku a vladár zase sľuboval poskytnúť ochranu pápežovi a Cirkvi.

Korunovaním a pomazaním za kráľa sa začal nový pomer pápežskej moci k moci panovníckej. Pápež sa cíti povolaným rozhodovať o hodnosti a súcosti kandidáta na panovnícky prestol a prípadne – ak boli k tomu vážne príčiny – zbaviť ho tejto dôstojnosti. Sila cirkevnej moci sa ukázala najmä v boji o investitúru a za krížových výprav, ktoré riadila cirkevná vrchnosť. Budovateľom veľkej pápežskej moci bol predovšetkým pápež Gregor VII. (1073 – 1085), ktorý si osoboval moc udeľovať svetské hodnosti a majetky. Z duchovnej moci odvodzoval pre seba právo zasahovať i do svetských záležitostí. Potom nastala istá modifikácia, presun aj v tejto náuke. Vzniká učenie o dvoch mečoch.

Z nich jeden drží v ruke pápež ako kňaz, druhý je v ruke rytiera, ale má byť užívaný podľa návodu kňazovho a rozkazu cisárovho.

dokončenie v II. časti

URL adresa článku: <https://christianitas.sk/vztah-cirkvi-a-statu-v-dejinach-od-prenasledovania-po-symbiozu/>